

Romano džaniben

časopis romistických studií | 21. ročník | **1/2014**

Formování pěstounské péče v romských rodinách na východním Slovensku²

Abstract

In one village in East Slovakia there is a large number of Romani families with foster children. In spite of the fact that the process of obtaining a foster child is complicated from the administrative and legislative point of view, there are more than thirty Romani foster families in this village. The article focuses on the establishment and following expansion of foster care among such a large number of families in the village. Foster care can be seen as an invention through which local Roms deal with various life difficulties. Specific institutions are also involved in the foster care management. In this way, the state controls the execution of foster care inside the families. A large network of relationships is thus developed around the foster care practice inside which various actors use their potential to affect and change the practice.

Keywords

Roms, Slovakia, foster care, foster family, invention and imitation, sociology of association

1 Kateřina Durňák je studentkou na Katedře sociologie, Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. E-mail: katlin@students.zcu.cz

2 Tento text vznikl s podporou grantu ZČU SGS 2013-052. Touto cestou bych ráda poděkovala oběma anonymním recenzentům, redakci časopisu *Romano Džaniben* a zejména T. Kobesovi za cenné rady a konzultace nad výslednou podobou textu. Můj dík také patří všem mým informátorům a informátorkám a hlavně mojí paní domácí, která mě velmi trpělivě zasvěcovala do kulturních i jiných specifik zkoumané obce.

Úvod

Studium pěstounské péče (ale i ostatních forem náhradní rodinné péče) je v kontextu sociálních věd poměrně marginálním tématem, a to přesto, že je tématem velmi aktuálním. Mezi odborníky (především z oblasti psychologie a sociální práce) totiž začíná převládat názor, že výchova v rodinném prostředí je nezastupitelná pro správný vývoj jedince a sebelepší ústavní péče ji nemůže nahradit (Matějček, 1994; Zezulová, 2012). Tímto směrem se také ubírají zákonodárci, kteří s pomocí odborníků uvádějí v chod takové instituce, které by tomuto požadavku vyhovovaly. Na Slovensku by podle zákona č. 305 z roku 2005 o sociálně-právní ochraně a sociální kuratele měly být od 1. ledna 2012 v rodinné péči umístěny všechny děti do 6 let. Podle neoficiálních informací se do dětských domovů (a následně do náhradní rodinné péče) nejčastěji dostávají romské děti. Pěstouny a profesionálními rodiči se zase stávají převážně Neromové³. To koresponduje se stereotypní představou Romů jako problematického obyvatelstva, které není schopné splnit požadavky pro náhradní rodinnou péči a stát se náhradními rodiči. V rámci terénní praxe na východním Slovensku jsem se ale dostala do obce, kde tento stereotyp narušuje velké množství romských rodin, které do pěstounské péče přijaly děti z dětských domovů. Rozhodla jsem se tedy realizovat terénní výzkum, který by pomohl tuto neobvyklost objasnit.

Během dvou měsíců strávených mezi pěstounskými rodinami v této východoslovenské obci jsem se soustředila především na pochopení procesu vzniku a rozšíření praxe pěstounské péče. Situace v obci však nabízí mnoho dalších témat, která by si zasloužila podrobnější zkoumání a zpracování (např. utváření příbuzenských vazeb a rodiny v kontextu pěstounské péče, koncept výchovy a socializace apod.) a kterých jsem se během pobytu v obci stačila dotknout pouze okrajově, nicméně nelze je úplně ignorovat při sledování cíle tohoto textu. Kvůli omezeným časovým možnostem jsem rezignovala na získání podrobných statistických dat, která by zahrnovala informace o všech pěstounech v obci, a spíše jsem se zaměřila na pochopení pěstounské péče a její funkce. Proces vzniku a rozšíření pěstounské péče popíšu v několika následujících krocích. Nejprve představím podmínky pěstounské péče a nastíním specifické prostředí zkoumané obce. Poté se zaměřím na způsob, jakým se pěstounská péče v obci ustavila a jak se rozšířila, a v závěru nastíním teoretický koncept, pomocí kterého bychom mohli tento fenomén chápat z hlediska sociologie.

³ Oficiální statistika, která by rozdělovala děti v dětských domovech nebo uchazeče o náhradní rodinnou péči podle etnické příslušnosti, neexistuje. K této informaci jsem se dostala během rozhovoru se sociální pracovnící Úřadu práce sociálních věcí a rodiny v jednom z okresních měst na Slovensku.

1. Pěstounská péče

Pěstounská péče je forma rodinného uspořádání, která se objevuje už od nepaměti snad ve všech společnostech na světě. Je nutné si uvědomit, že ji nelze vnímat jako samostatný fenomén, ale naopak jako součást širších společenských a kulturních představ týkajících se vzniku života, významu dítěte, vztahu mezi rodiči a dětmi, vztahů mezi manželi a významu rodiny. Z tohoto pohledu je patrné, že náhradní rodinná péče plní v různých společnostech různé funkce a týká se odlišného okruhu jedinců (Šanderová, 2011: 12). Podíváme-li se na její význam v jiných kulturách, zjistíme, že v některých oblastech jsou příbuzenské vztahy na tomto principu zastoupené daleko častěji než na principu biologických vazeb. To se děje například v některých kulturách západní Afriky nebo také v Oceánii či na severoamerické Arktidě. Děti opouštějí rodiče a odcházejí k pěstounům poté, co dospějí do 5 až 8 let věku. Pěstouni jsou zodpovědní za stravu, ošacení a socializaci dětí, kdežto rodiče zajišťují jejich vzdělání. Důvodů k pěstounství je hned několik. Rodiče se tak například snaží zvýšit ekonomickou uplatnitelnost svých dětí, uzavírají aliance mezi jednotlivými rodinami a někteří se také domnívají, že by své potomky nedokázali disciplinovat tak dobře jako jejich pěstouni (Alber, 2004; Silk, 1987). V různých kulturách jsou příbuzenské souvislosti a výchova dětí vyjednávány různými způsoby. Ačkoliv se pěstounská péče může v našem kontextu zdát jako marginální uspořádání rodinných vztahů a výchovy dětí, existují oblasti, kde je tento způsob rodinného uspořádání dominantní. Pěstounská péče má i zde svou specifickou funkci a způsob vykonávání a ukazuje se jako poměrně složitý mechanismus, představující shluk heterogenních aktérů, kteří jsou vzájemně propojeni do sítí komplikovaných vztahů. Ty nerozhodují jen o podobě pěstounské péče, ale i o kvalitě lokálních vztahů, rodiny, místní ekonomiky, politiky, a stejně tak o existujících stereotypech podílejících se na vymezení toho, co by bylo možné označit jako romskou a ne-romskou identitu. Mým cílem však není popsat celou tuto složitou a členitou síť, ale spíše se zaměřit na její vznik, následné zformování a rozšíření fenoménu pěstounské péče ve sledovaném prostředí a také poodhalit, jak se formování této praxe dotýká některých v této síti podstatných aktérů (např. Úřadu práce a sociálních věcí, neziskových organizací, obecního úřadu, základní školy, atd.).

V současné době se náhradní rodinná péče na Slovensku řídí podle zákona o rodině č. 36/2005. Tento zákon vymezuje tři varianty, kterými stát zabezpečuje péči o nezaopatřené děti. První je náhradní osobní péče. V tomto případě se o nezaopatřené dítě stará někdo z blízkých příbuzných nebo přátel rodičů, se kterými již dítě navázalo nějakou vazbu. Druhou variantou je pěstounská péče. Zde je dítě svěřeno jedinci či páru, který splnil podmínky pro žadatele o pěstounskou péči. Třetí variantou je svěření dítěte do ústavní

péče.⁴ Ve všech třech případech náhradní péče dítěti zůstává identita, kterou mu předali jeho biologičtí rodiče. Ti mají ke svému dítěti vyživovací povinnost a mají právo se s ním nadále stýkat. Důležité je od náhradní péče odlišit osvojení neboli adopci. V tomto případě manželé či jednotlivci přijímají dítě za vlastní a vznikají mezi nimi stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Vztahy dítěte k jeho původním rodičům osvojením zanikají. Dítěti vzniká příbuzenský poměr k novým rodičům a k jejich příbuzným a zároveň dítě získá jejich příjmení.

Důležité je také zmínit podmínky, za kterých se jedinec či manželský pár může pěstounem stát.⁵ Celá procedura, v průběhu které je vyřizována žádost o pěstounství, je na Slovensku v plné kontrole Úřadu práce, sociálních, věcí a rodiny (ÚPSVaR). Trvá přibližně půl roku a vyžaduje aktivní zapojení žadatelů do vyřizování úředních záležitostí. Zároveň jsou podmínky, které stát po potenciálních pěstunech vyžaduje, poměrně komplikované a neumožňují úspěch každému. Podle zákona o rodině (§ 48 zákona č. 36/2005) se pěstounem může stát pouze fyzická osoba s trvalým pobytem na Slovensku, která je právně způsobilá, splňuje předepsané podmínky (zdravotní, osobnostní a hlavně morální předpoklady), je zapsaná do seznamu žadatelů a způsobem svého života zaručuje, že bude PP vykonávat v zájmu nezletilého dítěte. K zapsání do seznamu žadatelů musí zájemce odevzdat žádost o zapsání, k té musí být přiložen výpis z rejstříku trestů, vyplněný dotazník, zpráva o zdravotním stavu a doklad o majetkových poměrech. Následně musí žadatel projít přípravou minimálně 26 hodin. Tu vykonává Referát poradensko-psychologických služeb (RPPS)⁶, tedy státem garantovaný psycholog, který aktivně spolupracuje s ÚPSVaR. V rámci přípravy jsou potenciálnímu pěstounovi poskytnuty informace o náhradní rodinné péči, potřebách a vývoji dítěte, právech a povinnostech dítěte a zároveň je posuzována jeho způsobilost vykonávat pěstounskou péči. Na konci přípravy je RPPS vydána závěrečná zpráva, se kterou je seznámen jak pěstoun, tak ÚPSVaR. Ten jako odpovědný orgán na jejím základě osobu odmítne nebo zařadí do seznamu žadatelů. Po splnění těchto formálních kritérií a svěřením dítěte do péče soudem vzniká pěstounům nárok na státem garantovaný finanční příspěvek. Pro konkrétnější představu v tabulce 1 uvádím současnou výši příspěvků na děti v pěstounské péči platnou podle zákona č. 561/2008 o příspěvcích na podporu náhradní péče o dítě.

4 Variantou ústavní péče je i profesionální pěstounská péče, kdy je dítě svěřeno tak zvanému profesionálnímu rodiči. Ten je zaměstnancem dětského domova, ale péči o nezletilé dítě vykonává v prostředí svého vlastního domova. V současné době by na Slovensku měly být v profesionálních rodinách umístěny všechny děti do 6 let.

5 Viz: http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/nahradna-starostlivost/pestunska-starostlivost.html?page_id=1210 [cit. 30. 8. 2014]

6 Na jiných místech Slovenska (hlavně ve větších městech) mohou přípravu vykonávat i další akreditované subjekty. Jedním z nich je například nezisková organizace Návrat. Nicméně všichni pěstouni ve sledované obci prošli přípravou řízenou RPPS, neboť jejich působisté je pro ně nejdosažitelnější.

Tabulka 1: Příspěvky vyplácené pěstounům

Druh příspěvku – opakovaný (vyplácený měsíčně)	
Příspěvek na dítě	129,29 Euro
Odměna pěstounovi	164,38 Euro
Odměna pěstounovi při péči o tři a více člennou sourozeneckou skupinu	116,38 Euro
Druh příspěvku – jednorázový	
Při svěření dítěte do péče	344,59 Euro
Příspěvek na osamostatnění dítěte (příjemcem je dítě)	863,19 Euro
Příklad	
Rodina s jedním dítětem v PP	293,67 Euro
Rodina se šesti dětmi v PP (z toho pět dětí jsou sourozenci)	1 057,04 Euro

2. Popis obce

Obec se nachází na východě Slovenska, kde jsem ve snaze pochopit něco z komplikovanosti sítí, ve kterých je pěstounská péče realizována, strávila dva letní měsíce roku 2013, a to přímo v rodině, která dříve pečovala o tři děti v pěstounské péči. Samotný výzkum probíhal formou pozorování a rozhovorů, které jsem provedla ve třinácti romských rodinách. Jedenáct z nich bylo pěstounských, zbylé dvě děti v péči nikdy neměly. Dále jsem vedla rozhovory s pracovníky většiny institucí, které do pěstounské péče v obci zasahují (Úřad práce, sociálních věcí a rodiny, Centrum pedagogicko-psychologického poradenství, organizace Klúč, dětský domov, základní škola, Obecní úřad). Obec má 650 obyvatel a je specifická hned z několika pohledů. Samotný fakt, že v obci je 85 % zastoupení Romů, by nebyl až tak zvláštní, zajímavá je spíše jejich životní úroveň, která se vymyká stereotypnímu pohledu na Romy, spojenému se situací v mnoha romských osadách na východním Slovensku. Přestože v dnešní době zde většina Romů pobírá dávky v hmotné nouzi, nelze jejich životní standard v žádném případě připodobnit k situaci v některých podobně závislých romských osadách. Sami zdejší Romové rádi hrdě upozorňují, když přijedete do obce, že „ty hezké opravené domy s novou fasádou, plastovými okny a nablýskanými ploty patří Romům, kdežto ty starší a ušmudlanější neromské minoritě“. Mezi sebou zdejší Romové komunikují převážně východoslovenským nářečím a romština se z jejich slovníků spíše vytrácí. Zbytek romského jazyka, který zde přetrval, však má podle jejich názoru jen máloco společného se současnou romštinou používanou jinde na Slovensku – říkají, že pokud by se potkali například s někým z romské osady, ani by mu nerozuměli. Můžeme u nich tedy pozorovat určitou snahu distancovat se od obyvatel romských osad, kteří podle nich nežijí zodpovědným životem.

Tato odlišnost má své kořeny sahající před druhou světovou válku. Přibližně v té době se do obce přistěhovaly první romské rodiny,⁷ kterým tehdy ještě majoritní neromské obyvatelstvo vymezilo místo na takzvaném Táboře,⁸ kousek za vesnicí. Tato starší generace začala na svých pozemcích hospodařit a postupně to učila i svoje děti a vnoučata. Málokterá rodina ještě v dnešní době chová dobytek, ale téměř na každé zahrádce jsou zasazeny brambory, fazole, rajčata, papriky a jiné plodiny. Situaci ve vesnici také prospěla 100 % zaměstnanost za dob komunismu, kdy většina lidí pracovala v místním zemědělském družstvu. V tomto období si místní Romové brali půjčky, kupovali pozemky v obci a na nich si stavěli vlastní domy. Po roce 1989 se družstvo postupně zavíralo a všichni Romové ve vesnici časem přišli o svou původní práci. Momentální 20 % nezaměstnanost v kraji,⁹ kam obec spadá, jim co se týče práce ani příliš dobré vyhlídky nenabízí. Přestože velké množství Romů má alespoň výuční list, naděje na získání zaměstnání je téměř mizivá. V okolí je pouze jedna továrna, která místní obyvatele přijímá, často však jen na tříměsíční zkušební dobu.¹⁰ Náklady na dojíždění a stravování v práci jsou vysoké a měsíční plat nepřevyšuje dávku v hmotné nouzi,¹¹ z toho důvodu se mnoha obyvatelům obce takové zaměstnání nevyplatí. Přesto si však Romové svůj životní standard různými strategiemi dokázali udržet.¹² Obec je rovněž specifická velkým množstvím různých náboženství v poměru k počtu obyvatel.¹³ Podle záznamů v obecní kronice jsou nejpočetnější skupinou lidé hlásící se k řeckokatolické církvi, následují je pravoslavní a Svědkové Jehovovi. V menším zastoupení se vyskytují římskokatoličtí věřící, adventisté a členové Církve bratrské. Co se týče romských rodin, se kte-

7 Přesné datum, kdy se Romové do obce nastěhovali, mi není známo. Moje paní domácí, která se v obci narodila během druhé světové války, vyprávěla o své babičce a dědovi. Ti hospodařili na pozemku, kde nyní stojí jejich dům. Zároveň to také je nejstarší generace, ke které jsem se při vykreslování příbuzenských vztahů v rámci obce dokázala dostat. Podle všeho to vypadá, že právě babička a děda mé paní domácí a jejich vrstevníci jsou zakladateli místní romské komunity.

8 Označení „Tábor“ je spíše neoficiální. Je to jediná část obce, kde domy neleží podél hlavní komunikace. Vzhledem k tomu, že v dnešní době Romové bydlí na celém území obce (nejen na Táboře), nenese v sobě toto označení ani negativní konotace.

9 V červnu roku 2013 dosahovala nezaměstnanost v Košickém kraji 20,7 %. V okrese, kde se obec nachází, je však ještě o přibližně tři procentní body vyšší. Zdroj: http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254 [cit. 6.12.2013]

10 Jak mi bylo vysvětleno, zaměstnavatel za zaměstnance ve zkušební době nemusí platit odvody státu, může tedy pro něj být výhodnější neustále „točit“ nové zaměstnance.

11 Měsíční dávka v hmotné nouzi činí pro tříčlennou rodinu 420 Euro. Měsíční plat v továrně je 400 Euro. Továrna pracuje na třísměnný provoz a je pochopitelné, že žena s malým dítětem nechce nechávat své dítě doma samotné. Do práce by tedy mohl chodit pouze muž. Nicméně rychlou kalkulací zjistíme, že se to rodině nevyplatí. Pokud muž přizná na úřadě práce svou výplatu, přijde o sociální dávku a ještě bude muset z výplaty hradit cestovné a stravu v práci. To znamená, že v případě, kdy jeden z rodičů začne pracovat, se finanční situace rodiny zhorší.

12 Téměř každá rodina má mimo vlastního domu i automobil, televizi, počítač (atd.).

13 Všichni Romové v obci jsou zde propojeni blízkými či vzdálenějšími příbuzenskými vazbami a není výjimkou, že i v rámci blízkých rodinných vztahů Romové vyznávají různá náboženství. I přes tuto skutečnost mi není známo, že by náboženská roztržitost sama o sobě vedla k výraznějším sporům mezi obyvateli v obci.

rými jsem se během pobytu v obci blíže seznámila (celkem patnáct), nejčastěji jsem se setkávala s řeckými katolíky (devět rodin), ve třech případech jsem hovořila se Svědky Jehovovými a členové zbylých tří rodin se o svém náboženském vyznání nijak nezmiňovali.¹⁴ Děti svěřené do pěstounské péče se svými pěstouny navštěvují bohoslužby nebo shromáždění hlavně v nižším věku. Ve starším věku je účast ponechána spíše na jejich rozhodnutí. Zajímavé je, že dvě rodiny, které budu zmiňovat v následujících odstavcích a které měly v počátku největší vliv na vznik a rozšíření pěstounské péče v obci, jsou silně věřící.¹⁵ Jak ukazuje výzkum Podolinské a Hrustiče (2010: 11-12), náboženská změna je v kontextu romských komunit často spojena i se změnou sociální, která bývá následně vnímána v pozitivním smyslu. To je v této obci důležité hlavně ve spojitosti se Svědky Jehovovými. Centrálním prvkem jejich náboženství je „svědčení o pravdě“, které věřící vykonávají prostřednictvím misijní činnosti, aktivní účasti na shromážděních, ale také svým morálním a etickým způsobem života, který je ze strany náboženského sboru kontrolován a sankcionován (Podolinská, Hrustič, 2010: 76). V tomto smyslu mají Romové potenciál stát se vzorem pro ostatní a šířit pozitivní návyky i mezi ostatní spoluobčany.

Ovšem nejzajímavější a pro tento text nejpodstatnější skutečností je právě fenomén pěstounské péče. V roce 1996 přišly do obce první 4 pěstounské děti a od té doby jejich počet rapidně narostl. Na zmiňovaných 650 obyvatel připadá v současnosti okolo 100 dětí v pěstounské péči. Dříve se počet pohyboval až okolo 130 dětí, nicméně některé už odrostly a založily vlastní rodiny, jiné byly pěstounům odebrány z důvodu různých stížností a podezření na zanedbanou péči, další se vrátily ke svým biologickým rodičům nebo je zpět do dětského domova vrátili sami pěstouni. Tabulka 2 se pokouší statisticky přiblížit počet dětí v obci v pěstounské péči a jejich osudy, ovšem týká se pouze 13 rodin, se kterými jsem se během výzkumu blíže seznámila.

Tabulka 2: Počet dětí v pěstounské péči, ve zkoumaných 13 rodinách

Počet dětí, které stále přebývají u pěstounů	32
Počet dětí, které pěstouni úspěšně vychovali	12
Počet dětí odebraných ÚPSVaR	4
Počet dětí, které se vrátily k biologickým rodičům	2
Počet dětí vrácených pěstouny zpět do DD	3
Celkový počet dětí v PP	53

14 Tato statistika se týká nukleárních rodin. Statistika, která by zahrnovala všechny obyvatele (rodiny) v obci, bohužel, není dostupná.

15 První pěstouni se hlásí ke Svědkům Jehovovým. Druzí pěstouni se hlásí k řeckokatolické církvi.

Zatímco všude jinde na Slovensku je pěstounská péče roztržena a omezuje se především na jednotlivé rodiny rozesté po různých obcích nebo městech, v této obci došlo k obrovské koncentraci pěstounů na jednom místě. Otázkou je, co takovéto nezvyklé rozšíření pěstounské péče způsobilo.

3. Krize a inovace

Za určitý výchozí moment lze považovat změny po roce 1989, kdy bylo postupně zrušeno místní zemědělské družstvo. To bylo po dobu komunismu hlavním zaměstnavatelem většiny obyvatel v obci. Místní od té doby vyzkoušeli různé strategie, jak získat nějaký příjem. Většinou však za práci museli odjet do zahraničí (převážně do České republiky nebo do Velké Británie) nebo se uplatnili jako dělníci na různých větších stavbách v okolí.

V kontextu hledání nových pracovních příležitostí se stali výjimečnými Marián a Anna Mackovi.¹⁶ Poté, co ztratili práci v družstvu, začali v obci provozovat obchod. Ten jim nabízel zaměstnání v blízkosti jejich domova. Po čase však obchod začal mít problémy, a to z následujících tří důvodů. Za prvé se Marián a jeho žena už v roce 1987 stali svědky Jehovými.

„Bol som, aby som povedal, taký, ako každý človek, opíjal som sa, keď bola výplata a tak ďalej a čo som robil, fajčil som, no mnohé veci som robil, a jedného času, ako bol som chorý, bol som v nemocnici a tam som počul dačo o Biblii, o božom slove, a toto ma podnietilo k tomu, aby som študoval, a tam som sa dozvedel, že človek sa môže zmeniť, a skutočne aký zmysel život má, čiže nie len taký život opiť sa, fajčiť, po zabavoch chodiť a tak ďalej, to boh nezakazuje, človek sa má bavieť, áno, má sa veseliť, zo všetkého, má mať radosť, ale musia to byť takto v meze, aby sme sa pačili Jemu, a potom aj všetkým ľuďom v okolí...“ (Marián Macko)

Tato změna v náboženském vyznání pak vedla i k dalším podstatným změnám v různých oblastech jejich života. Nejmarkantněji se asi změnilo jejich uvažování a chování. Svědkové Jehovovi zakazují svým členům pít alkohol, kouřit cigarety, což do určité míry vede k zlepšování jejich finanční situace. Učí se číst z Bible a na jejím základě argumentovat, což vede k změně ve vyjadřování. A zároveň jsou vedeni k takovému způsobu života, aby se líbili Bohu i ostatním lidem. Provozování obchodu tak šlo proti jejich náboženské filozofii: *„Najviacej sa zaraba na palinke, na cigaretoch a tak, viete, no a my sme to nemohli, lebo ak – ja chcem čisto žiť a vám budem ponúkať?...“ (Marián Macko)*

¹⁶ Jména všech citovaných informátorů byla z důvodu anonymizace změněna.

Druhý významný faktor, který v rozhodování o obchodě hrál významnou roli, bylo něco, co Marián s Annou sami označili jako závist ostatních (nicméně nebyli v obci jediní, kdo se o závisti zmiňoval). Z mého pozorování vyplynulo, že závist, s ní spojené pomluvy a obavy z toho, co řeknou ostatní, poměrně významně formuje vztahy v obci a zároveň vytváří specifickou atmosféru vztahů. Dobře to ilustruje následující příhoda, které jsem byla svědkem. Dvě rodiny, jež mezi sebou mají bližší přátelský i příbuzenský vztah (jedná se o bratrance se sestřenicí) si jely do cukrárny ve vedlejší vesnici pro odřezky z dortů. Cukrářka jim připravila jednu velkou krabici, z čehož byly obě dvě rodiny poměrně rozpačité. Obrovským problémem totiž bylo, jak odřezky rozdělit. Po několika neúspěšných pokusech zbytky od dortů rovnoměrně přendat do dvou nádob, se rozhodli rozříznout krabici nožem na polovinu. Sice pak spoustu odřezků z neuzavřené krabice po cestě domů poztráceli, ale důležité bylo, že se rozdělili co nejspravedlivěji a neumožnili vznik nepříjemné situace, kdy by jedna rodina o té druhé mohla říct, že si uzmula více. Tímto kontrolním mechanismem komunita do jisté míry potlačuje strategie, které by někoho stavěly vůči ostatním do určité výhody.¹⁷ Obyvatelé obce tuto atmosféru reflektují a většinou se k ní staví velmi negativně. Často jsem od nich slýchala, že by se odsud nejraději přestěhovali, kdyby měli dostatek prostředků. „*Kata, ved' poznáš miestnych, furt dajake pletky še tu robia, to už sa nedá vydržat,*“ často opakovali moji domácí. Co se týče Mackových, ti provozováním obchodu získali lepší pozici vůči ostatním lidem v obci, a tak se dle svých slov dostali pod nepříjemný nátlak závisti a pomluv.

Třetím a zároveň asi nejpodstatnějším problémem, který v souvislosti s provozováním obchodu Marián s Annou zmiňovali, byla skutečnost, že místní Romové často nakupovali na dluh. Nejprve měli Mackovi možnost pořizovat zboží do obchodu na faktury s delší splatností. Obtíže nastaly ve chvíli, kdy dodavatelé začali vyžadovat platbu s okamžitou splatností. Jejich zákazníci však pokračovali v kupování na dluh a Marián s Annou se brzy ocitli ve finančních problémech. Všechny tyto tři faktory je vedly k rozhodnutí obchod zavřít a prodat¹⁸.

V tomto období se na Slovensku začala vést kampaň podporující náhradní rodinnou péči. V roce 1994 vznikla jedna z prvních neziskových organizací zabývajících se náhradními rodinami – Návrat. V roce 1996, tedy ve stejném roce, kdy byly Mackovým svěřeny do pěstounské péče první děti, vydal Návrat brožu-

17 Podobná praxe se objevuje i v souvislosti s pěstounskou péčí. Jednotliví obyvatelé obce na sebe navzájem posílají anonymy, které upozorňují na údajné zanedbávání či týrání pěstounských dětí. Velký problém s tím měli i moji domácí, kterým na základě opakovaných stížností odebrali děti z péče. Když jsem se jich ptala, proč na ně ostatní posílali anonymy, dozvěděla jsem se, že jim sousedi pravděpodobně záviděli jejich nové auto a místo zastupitele, které muž získal na obecním úřadě.

18 Po odchodu Mackových byla na místě obchodu otevřena hospoda. Ani ta se však dlouho neudržela a prostory byly nějaký čas prázdné. Až v posledních letech se obchod opět otevřel. Nyní ho provozuje neromská rodina žijící v nedalekém okolí, která podobně podniká i v dalších blízkých obcích.

ru „Hledáme rodiče aneb i opuštěné děti potřebují rodinu“. Někdy v tuto dobu se problematika náhradní rodinné péče začala dostávat také do zorného pole médií a začaly se objevovat různé kampaně s cílem obeznámit co nejvíce lidí s možností pomoci opuštěným dětem. Největší rozmach však nastal až po roce 2005, kdy byl schválen nový zákon o rodině, kterým se stát zavázal postupně všechny děti z ústavů dostat do osvojení a do náhradních, pěstounských a profesionálních rodin. Mackovi se po zrušení obchodu ocitli bez stálého zaměstnání a jejich kroky vedly na úřad práce. Zde uviděli leták propagující pěstounskou péči, který ji prezentoval jako formu příjídělku. Mít práci pro ně bylo velmi důležité. V tu dobu se starali pouze o nejmladšího syna, jejich starší dcery již byly vdané. Jejich dvougenerační dům byl z většiny prázdný, a proto se rozhodli, že tuto možnost vyzkoušejí. Nejprve museli splnit nutné podmínky a sehnat potřebné dokumenty (viz kapitola 1), ty následně předložit pracovním ÚPSVaR a nechat se zapsat do seznamu žadatelů. Celá procedura proběhla úspěšně a Mackovi byli pozváni do Košic, kde jim pracovníce vybrala dětský domov v okolí jejich bydliště, ze kterého si měli děti převzít. Pracovnice domova jim přidělily tři chlapce, čtvrtého si vybrali sami.¹⁹ Doba, po kterou se děti adaptovaly na nové prostředí, byla pro pěstouny velmi náročná. Dokonce prohlásili, že v dětském domově jim svěřili takové děti, se kterými si vychovatelky nevěděly rady a chtěly se jich zbavit.²⁰ Dva z chlapců kvůli přetrvávajícím problémům po pár týdnech vrátili zpět do domova a vyměnili je za dva jiné. Ti už se svým pěstounům přizpůsobili a dorostli u nich až do dospělého věku. Poté, co tyto děti dostudovaly a založily si vlastní rodiny²¹ (to bylo někdy v letech 2004–2005), se Marián s Annou rozhodli, že si vezmou do péče další tři chlapce. Ti už s nimi až do dospělosti nezůstali. Matka dvou z nich totiž požádala o jejich navrácení do péče, a tak od pěstounů odešli. V té době (v roce 2007) opustil svou ženu vlastní syn Mackových a zanechal ji samotnou se třemi malými dětmi, navíc v pokročilém stadiu těhotenství. Marián

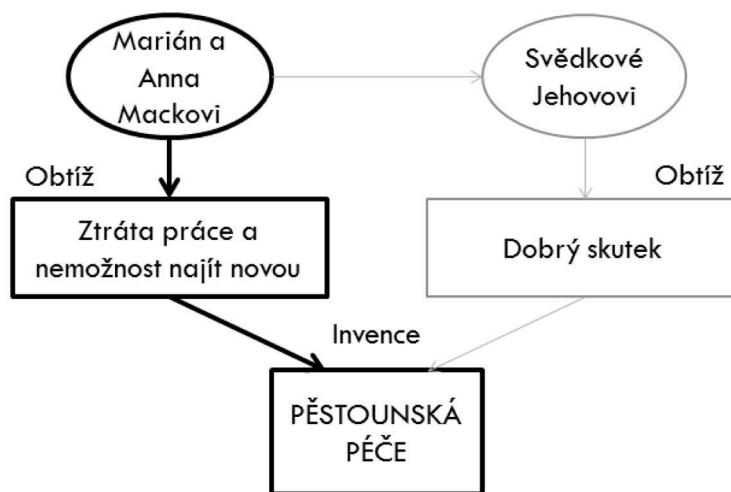
19 Rodiče, kteří se stali pěstouny o pár let později, měli možnost si děti vybrat ze složky fotografií a videí. Do této složky byly zařazeny děti z různých dětských domovů po celém kraji podle preferencí pěstounů, které uvedli do dotazníku přiloženého k žádosti o zařazení do seznamu žadatelů. Mohli tedy vybírat i z dětí neromských. Jedna rodina si dokonce do péče dva neromské sourozence vzala, nicméně starší chlapec byl po přetrvávajících výchovných problémech z rodiny odebrán. Jeho mladší sestra však v rodině zůstává doposud.

20 S touto připomínkou jsem se nesetkala pouze v případě prvních pěstounů. Mnohokrát se opakovala i z úst dalších rodičů a netýkala se pouze problémů s výchovou, ale také zdravotních problémů. Od pracovníce ÚPSVaR jsem se dozvěděla, že se několikrát stalo, že dítě bylo soudem přiděleno do rodiny, která se až při návštěvě lékaře dozvěděla přesné informace o jeho zdravotním stavu. Ovšem lze jen polemizovat, zda tato fakta byla pěstounům ze strany dětského domova zatajena úmyslně, nebo se na ně při snaze mít dítě co nejdříve doma nedostalo, anebo je dokonce sami pěstouni vytěsnili nebo zapomenuli.

21 Marián s Annou o svých pěstounských dětech mluvili s velkou hrdostí a na problémy vzpomínali spíše se smíchem. Z jejich vyprávění vyplynulo, že je chlapci občas přijedou navštívit nebo jim volají. Nikdo z nich však v obci nezůstal, všichni se přestěhovali buď zpět ke svým rodičům anebo do bydliště své manželky. Nejúspěšnější z chlapců dokončil střední školu s maturitou, ostatní se vyučili. O jednom z chlapců se proslychá, že skončil ve vězení. Marián s Annou si na to konto povzdychli, jaká je to škoda, protože byl z jejich chlapců nejšikovnější při práci okolo domu.

a Anna se tedy rozhodli ukončit pěstounskou péči i poslednímu chlapci, který u nich zůstal, a vzali si do náhradní osobní péče dva starší vnuky, o které se ve svých 64 letech starají doposud.

Tento případ ukazuje, jakým způsobem dochází k vyrovnání se s krizovou situací pomocí vytváření inovativních alternativ a co rozhoduje o jejich funkčnosti na lokální úrovni. První neúspěšnou invencí, pomocí které se Mackovi snažili s nenadálou situací vyrovnat, bylo otevření obchodu.²² Marián se zmiňoval o určitých faktorech (nakupování na dluh, závist v obci a náboženské přesvědčení), které mu bránily obchod provozovat a které odsoudily tuto invenci k neúspěchu. Už se málem musel smířit s tím, že bude podobně jako ostatní odkázán na podporu v nezaměstnanosti, když se objevila nová invence stát se pěstounem. V tu dobu byl Marián nucen vypořádat se ještě s jednou záležitostí. Svědkové Jehovovi jsou totiž svými náboženskými vůdci vyzýváni k tomu, aby během svého života vykonali nějaký větší dobrý skutek. Stát se pěstounem dobře naplňovalo tento požadavek. Nemyslím si, že by tato obtíž přímo motivovala Mariána a Annu, aby se staly pěstouny, ale jistě k tomu minimálně částečně přispěla. Pomocí jedné invence se tak dokázali přenést hned přes dvě obtíže (viz graf č. 1).

Graf č. 1: Způsob vzniku invence v případě Mariána a Anny Mackových

²² Jak jsem se později dozvěděla, Mackovi nebyli jediní, kdo si v tu dobu obchod v obci otevřel. Své štěstí se rozhodl zkusit také Mariánův bratr, který začal prodávat smíšené zboží v prostorách svého domu na odlehlejší konci vesnice. Neznám konkrétní důvody, ale ani jemu tento obchod dlouho nevydržel.

Pěstounská péče se následně ukázala jako udržitelná alternativa, která jim kompenzovala ztrátu zaměstnání a daleko lépe zapadala jak do konceptu jejich náboženského vyznání, tak byla srozumitelná i pro ostatní obyvatele obce. Pěstounská péče byla daleko snadněji reprodukovatelná než jejich první invence (otevření obchodu). Pěstouny se totiž mohli stát téměř všichni, kdežto obchod si všichni z logických důvodů otevřít nemohli. Zajímavý je také způsob, kterým se pěstounská péče rozšířila mezi velký počet rodin v obci.

4. Šíření invence

Druhými pěstouny se stali Radoslav a Mária Tancošovi. Mária si i přes prvotní nesouhlas svého muže prosadila svůj záměr vzít si děti do péče. Podle svých slov se cítila v jejich velkém domě osaměle, protože poté, co se vdaly a odstěhovaly jejich dcery, tam zůstali bydlet jen ve třech. Další důvody se samozřejmě také týkaly práce a financí: „*No hutorim, ta mam doma robotu, budzem mac doma robotu, jak tak mi žic, v chudobe, bo to lem tote dzeci še budu dobre mac, aj ja, bo dajake korunky dostanem.*“ (Mária Tancošová).

Po splnění formálních požadavků jim doma přibyli dva chlapci. Nějakou dobu trvalo, než se s nimi sžili. Mária definuje dvě stádia, kterými během adaptace prošli. Nejprve jim domů přišly cizí děti: „*My nehodni na nich zvyknuť buli, to bula calkom inakšia natura, jak co našo dzeci buli.*“ (Mária Tancošová). Stěžovala si, že děti zlobily a neměly vytvořeny téměř žádné hygienické návyky. Hlavní odpovědnost za to podle ní nesl dětský domov, který děti nebyl schopen vychovat. Nicméně časem si na ně zvykli: „*Ale veckaj nam už dobre bulo, ja si už dajak zvykla na nich, my prišli na to, že toty dzeci treba zamesnavac, dat jim dajaku robotu, že by nevystrajali.*“ (Mária Tancošová). Chlapci jim pomáhali na zahradě, okolo domu i v kuchyni, a časem se dokonce vypracovali na poměrně zručné řemeslníky: „*Veckaj už bula radojsc tu s nimi buc, veľka radojsc, to veľka pomoc.*“ (Mária Tancošová).

Rozhodli se, že ke dvěma chlapcům přiberou jejich sourozence, kterého úřady umístily do jiného dětského domova než první dva bratry. Povzbuzení tím, že se jim podařilo rodinu spojit, do péče přibrali další dva chlapce se shodným příjmením. Později se však ukázalo, že s původními dětmi žádné biologické vazby nemají a jde pouze o shodu jmen. Když větší část chlapců odrostla, vzali si Tancošovi do péče další pětičlennou sourozeneckou skupinu. Celkem od těchto pěstounů už odešli 4 dospělí chlapci. Tři z nich mají vlastní rodiny a občas přijedou za svými pěstouny na návštěvu. Dalších 6 dětí ještě stále zůstává v domě svých pěstounů.

Jestliže nám případ rodiny Mackových ukazuje, jakým způsobem a z jakých důvodů byla invence pěstounské péče vynalezena, případ rodiny Tancošových je

potom důležitý především pro pochopení, proč se PP v obci rozšířila tak masovým způsobem.

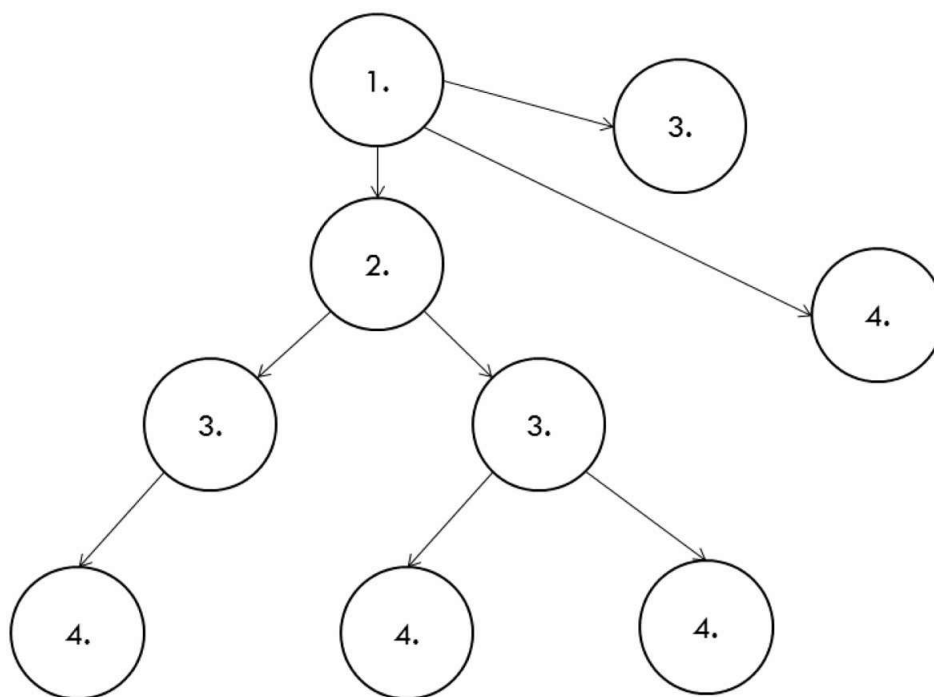
„Ja hutorem, berte šebe dzeci, bo tak, že my davno robili, no a robota skončila... a chodily ku mne [ostatní ženy z obce], to jak to, tote dzeci, mali strach, bo tu u valale še toto nerobilo, nebrali dzeci, a vun [Marián Macko] odradzal, že nie nie nie, neberce. A ja hutorim nie, dobre nam s tymi decmi, aj pomáhaju, aj tak vešelo nam s nima, aj radojsc, aj peniažky máme dajake, že lepšie še už nám žije. A voni, jak toto už čuli, už každý, už jedna za druhu, už toty brali. To take sadisko sa tu зробilo...“ (Mária Tancošová)

Pěstouni, kteří brali děti z počátku, byli ještě poměrně opatrní. Nebyli si jistí, jak jim to s dětmi půjde, a tak začínali s jedním, případně dvěma. Důvody pro započetí byly většinou podobné. Týkaly se především práce a financí, často se pěstouni zmiňovali o pocitu osamělosti poté, co jejich vlastní děti dospěly a opustily domácnost rodičů, a zároveň se odkazovali na Mariána Macka, který je svým příkladem na tento nápad přivedl: *„To jeho inspiracia bola [Mariána Macka], tote deti, čo sme si brali, no my sme už jedne odchovali, co odišli do svojich, majú svoje rodiny, a teraz máme zase, má sedemnásť, ide na strednú školu, on vlastne nám takú inšpiráciu dodal.“ (Alena Janková)*

Pěstouni, kteří se zapojili později, většinou vlastní děti těchto prvních pěstounů, už neodkazovali na Mariána Macka, ale na své nejbližší příbuzné, od kterých tento trend převzali, nebo abstraktněji na to, že každý tady má děti a že oni je také chtěli: *„Švagor mal, tam sme chodili na návštevy, tak sme si zobrali aj my, tu su desiatky deti z detských domovov, [...] tu viacerí Rómovia mali, takže aj my sme chceli, no aj že peniaze berieme.“ (Iveta Marková)*

Jako další důvody také jmenovali možnost získat pomocí pěstounské péče práci a zlepšit svoji finanční situaci. Časem se pěstounská péče transformovala na běžnou záležitost, kterou ve vesnici provozovala téměř každá druhá rodina.

V grafu č. 2 je schematicky znázorněný princip nápodoby pěstounské péče v obci. Pod číslem jedna si můžeme představit rodinu Mackových a pod číslem 2 rodinu Tancošových. Marián Macko, přestože invenci pěstounské péče vymyslel, se o ni nechťel s nikým příliš dělit a Marii Tancošovou od ní odrazoval. Později ale naopak pomohl získat děti do péče svým dvěma dcerám. Měl totiž pocit, že aby se někdo stal pěstounem, musí nejprve svým chováním prokázat, že může být vzorem pro druhé, což pro něj ostatní lidé z obce nebyli: *„A toto se robi teraz: vy, keď nemáte dajaky vzor, to či vy či ja či kto, a nemate príklad, ťažko sa veľmi naučíte... Jak môžeš naučiť decko, keď sam sa neumiš správať. Jak by som to povedal... Ale my sme ukázali, že sme vela deti naučili žiť, lebo viete, keď som videl ten Luník 9, to je strašná vec...“ (Marián Macko)*

Graf č. 2: Princip nápodoby invence pěstounské péče

Přesto se stalo, že si navzdory odrazování dětí do pěstounské péče vzala i Mária Tancošová. Pro její další rozšíření v obci je sama Mária velmi podstatná. Pěstounská péče vzbuzovala v ostatních celou řadu pochybností, které Mária zmírnila, když začala ostatním nedůvěřivým ženám přibližovat a vysvětlovat pěstounskou péči jako výhodnou praxi nejen pro ni, ale také pro děti. Další rodiny, v obrázku jsou označeny číslem 3, se tedy rozhodly pěstounskou péči vyzkoušet. Nejprve byly opatrné a braly si spíše menší počet dětí. Rodiny označené číslem 4 vstupovaly do pěstounství už jako do ověřené praxe, která byla v prostředí obce adaptovaná. Nebylo tedy výjimkou, že si napoprvé vzali i 5 dětí. To, co mají všechna tato rozhodnutí vstupu do pěstounské péče společné, je touha po důstojném životě a nezávislosti na sociálních dávkách: „*Viete čo, ona robila dojíčku na družstve a ja som robil šoféra a teraz naraz prišiel taký program, že roboty už nie je, a my sme dvaja nechceli pojst, my sme se hanbili ísť na sociálku, že by sme brali peniaze, to mi nijako neštymovalo, nijako, tak jsme zobrali ten obchod a sme pracovali.*“ (Marián Macko)

Z pěstounské péče se rozšířením po celé obci stal velmi výrazný fenomén. Můžeme na něm ilustrovat její provázanost s dalšími fenomény, vynořujícími se na pozadí komunikace mezi touto lokální praxí a institucemi, které s realizací pěstounské péče souvisí. Jedná se zejména o propojení s dalšími institucemi, jež péči ovlivňují, a tak z ní vytvářejí ekonomický, ale i politický komplex.

5. Problémy spojené s rozšířením invence

V souvislosti s pěstounskou péčí se objevuje poměrně velké množství institucí vytvářejících institucionální síť, která ji zabezpečuje. Těmi nejpodstatnějšími, které do pěstounské péče ve sledované obci intervenují, jsou pracovníci Úřadu práce sociálních věcí a rodiny a nezisková organizace Klúč. Obě dvě mají v popisu práce zabývat se vztahy a poměry v pěstounských rodinách. Nutně tedy pracují přímo s pěstounskými dětmi a jejich pěstouny. Zároveň jsou tyto dvě organizace do jisté míry propojeny, protože Klúč je financován z projektu Úřadu práce.

Pracovníci ÚPSVaR jsou klíčovými postavami, které provází pěstouny po celou dobu jejich pěstounství. Komunikace s ÚPSVaR ale neprobíhá pouze prostřednictvím jedné osoby nebo kanceláře, ale je rozčleněna na několik úrovní. Ve fázi žádání o pěstounství je síť úředníků nejširší. Osoby, které mají o pěstounství zájem, si nejprve zjišťují informace o podmínkách a dokumentech, které pro vykonávání pěstounství musí splnit a odevzdat, ty získají buď u ÚPSVaR v místě jejich bydliště²³, nebo od obecního úřadu. Potřebné dokumenty pak zasílají určenému úřadu, což je pro zdejší region kancelář ÚPSVaR v Košicích. S pomocí košické kanceláře také vybírají subjekt, ve kterém proběhne 26hodinová příprava na pěstounství. Pro zájemce z dané obce přípravu vykonává psychologka z nejbližší pobočky RPPS. Ta vydá z přípravy závěrečnou zprávu, která pak putuje zpět na ÚPSVaR v Košicích, a na jejím základě se rozhodne o zapsání či nezapsání žadatele do seznamu. Úspěšný žadatel je pak pozván do Košic na osobní pohovor a s pomocí pracovníce má možnost vybrat si „volné“²⁴ dítě nebo děti z dětského domova. Ve chvíli, kdy je pěstounství schváleno soudem, je případ předán pracovníci ÚPSVaR v místě bydliště, která má za úkol zhruba čtyřikrát za rok průběh pěstounské péče zkontrolovat přímo v rodině. V ideálním případě by měly mít pracovníci ÚPSVaR úlohu jakýchsi partnerů. Ve chvíli, kdy v rodině nastanou nějaké potíže, měli by je ať už pěstouni nebo děti pracovnícím nahlásit a společným úsilím je za pomoci státní psychologky (RPPS) ku prospěchu rodin vyřešit. Ve skutečnosti však tento model v obci příliš nefunguje. Je totiž komplikován anonymními udáními,²⁵ která musí sociální pracovníci prověřovat.

„Najväčší problém sú anonymy, závisť v obci, medzi pestúnmi, osočovanie, ohováranie doslova medzi príbuznými: navzájom si [nás] zavolá otec na syna, brat

23 Co se týče zkoumané obce, sociální pracovníci působily v nejbližším okresním městě vzdáleném asi 10 km.

24 Volné jsou takové děti, jejichž rodiče připustili možnost pěstounství a jsou ochotni tuto svou vůli projevít u soudu. Samozřejmě existují výjimky, kdy rodiče o děti nejeví žádný zájem apod.

25 Anonymní udání jsou paralelním jevem, který v obci přetrvává již delší dobu a stále se stupňuje. Udání tedy už nechodí pouze sociálním pracovnícům. V době, kdy jsem v obci prováděla výzkum, dokonce někdo poslal anonym na ústředí ÚPSVaR do Bratislavy. Stížnosti se netýkaly pouze dětí v pěstounské péči, ale také řízení obce a dalších obecních záležitostí.

na brata. Niekedy to sú aj neopodstatnené veci, ale spustí sa už celá mašinéria úkonov, ktoré musia následovať, [...] aj keď my sme presvedčení, že rodina funguje. [...] Ale príde telefonát, že v rodine zle zaobchádzajú s deťmi, že sú tam bité, týrané a nedostávajú jedlo, a my musíme deti vyňať a čakať, kým prebehne vyšetrovanie, znalecké dokazovanie... A tieto anonýmy a ich počet stále narastá, zvyšuje sa počet návštev v rodine a zároveň to zvyšuje nedôveru voči takýmto telefonátom, ale nemôžeme to bagatelizovať, lebo každé podanie sa eviduje a my musíme preukázať, aké opatrenia sa vykonali.“ (Dana Magotová)

Vyšetrování anonymů tedy navíc často nepřináší odhalení, která by osvětlila či dokázala problémy uvedené v udání. To si sociální pracovníce vysvětlují tím, že buď jsou anonymy smyšlené, nebo jsou pěstouni schopni rychle po veškerých problémech zamést stopy. První možnost se odkazuje k již dříve zmiňované závisti a nedobрым vztahům mezi obyvateli, které v tomto ohledu nereflktují pouze pracovníce ÚPSVaR, ale také samotní obyvatelé. Druhá možnost odkazuje na domnělou strategii obyvatel, při které se navzájem na příjezd sociálních pracovníků velmi rychle upozorní. Dle této interpretace se tak téměř nikdy nepodaří žádné podezření prokázat, protože pěstouni jsou na příchod pracovníků připraveni. Zajímavé na tom je, že takto vnímané způsoby jednání obyvatel aktivují navzájem protichůdné stereotypy, které mají vypovídat o romských obyvatelích v obci. Zaprvé upozorňují na fakt nesourodé komunity, která má potřebu se vzájemně udávat na úřad práce. Za druhé naopak předpokládají semknutost komunity, která je schopná velmi rychle zareagovat na vnější ohrožení. Je však důležité upozornit, že tyto dvě strategie se vzájemně nevylučují a mohou vedle sebe fungovat paralelně.

Vzhledem k výše nastiňované atmosféře nedůvěry a značné nepřehlednosti situace pro pracovníce ÚPSVaR i ostatní instituce bylo zavedeno opatření, které na určitou dobu pozastavilo umísťování dalších pěstounských dětí do obce. Od roku 2010, kdy došlo k personální obměně na RPPS, tedy subjektu vykonávajícím přípravu pěstounů, sem nebylo do pěstounské péče umístěno ani jedno dítě. Nová psychologka připustila, že dříve se obecně kladl daleko větší důraz na to, aby bylo umístěno v rodinách co nejvíce dětí a už méně se hledělo na kvalitu rodin, kterým byly děti svěřovány. Ona se však snaží budoucí náhradní rodiče co nejlépe poznat a prověřit, aby nedocházelo k takovým situacím, jaká nastala v obci. Postupně také dochází k zpřísnování podmínek, které musí potencionální pěstoun splňovat, aby mu bylo opuštěné dítě svěřeno, a to jak na neformální úrovni (doporučení, přesvědčení jedinců vykonávajících přípravu), tak na formální úrovni (vyhlášky, zákon). Je tedy daleko méně pravděpodobné, že se děti z dětských domovů dostanou do péče jedinců pobírajících invalidní důchod, bez středoškolského vzdělání, nebo k lidem, kteří splácí hypotéky a úvěry.

Organizace Klúč v obci působí na základě zákona č. 305 z roku 2005, o sociálně právní ochraně dětí a sociální kuratele a je financována prostřednictvím jednoletých projektů, které vyhláší ÚPSVaR formou veřejné soutěže. Každý rok je program projektu zaměřen na jiné téma. V roce 2012 pracovníci Klúče s dětmi probírali jejich školní prospěch a pomáhali jim správně se učit. V roce 2013 se zaměřovali na témata dospívání a osamostatňování. Seznamovali děti s informacemi ohledně vhodného sexuálního chování, výběru partnera, ale také tvorby domácího rozpočtu či vyplňování žádosti o dávku v hmotné nouzi. Pracovníci Klúče by měli každý měsíc vykonat minimálně dvouhodinové sezení v každé pěstounské rodině a dvakrát za rok vyjet se staršími dětmi (16-19 let) na víkendový pobyt. Ten je zhruba po měsíci následován odpoledním sezením, jež má upevnit znalosti nabyté během víkendového pobytu. Z každého sezení v rodinách i z víkendového pobytu Klúč vypracovává zprávu, která je dostupná i pro sociální pracovnice ÚPSVaR. Je však obtížné v takto krátkém čase, který s rodinami a dětmi pracovníci Klúče stráví, rozpoznat a pochopit všechny jejich problémy. A je to o to horší, že samotní tito pracovníci mají často pocit, že jim rodiny problémy zatajují.

„V rodine často bojujeme s tým, že tak ako škola, aj pestúni nam zakrývajú, vôbec nehovoria o problémoch, čiže našou úlohou je vlastne najprv odkryť tie problémy a potom ich riešiť. Problémom týchto ľudí je, že žijú pod akýmsi strachom, že my im tie deti vezmeme, alebo vlastne, že my sme kvázi nejaká kontrola, ktorá to má nahlásiť na úrad práce, a oni na základe našich správ tie deti vezmú. To poviem, že toto je hlboké nedorozumenie.“ (Marek Klier)

Pracovníci Klúče se snaží být velmi citliví na každou drobnost v chování pěstounů nebo dětí a pomocí toho odhalovat problémy v rodinách. Paradoxně pak může docházet k tomu, že se v rámci komunikace aktivizují různé významové dimenze ve vztahu k očekáváním a stereotypům. To lze ilustrovat na následujícím příkladu. Dušan, 18letý chlapec, který je podle mého názoru jeden z nejlépe vychovaných chlapců v obci (nekouří, s pomocí svého švagra si vydělává po jednorázových brigádách vlastní peníze, má konkrétní plány do budoucna), byl pracovníky Klúče pokárán za to, že se nezúčastnil odpoledního sezení po víkendovém výletě. Přesto, že se objevil před místem jeho konání, všechny zúčastněné pouze pozdravil a potom odjel. Dušan je však k celé organizaci Klúč velmi skeptický: nikdy nepochopil, proč o něj do teď, na rozdíl od jiných problémových dětí, nejevili žádný zájem a nezvali ho na výlety. Teď, když už bude skoro dospělý, si na něj najednou vzpomněli.

„Já sa čudujem, že prečo až teraz si ma všimli, keď budem mať 18. Sú tam 16roční, 15, a ja, keď mam už teraz 18, až teraz si ma všimli. Čo zo mnou chcjú, ja

nerozumiem. [...] A tamtí chodili po toľkých výletoch, a práve že tamtí sú zlí, a ja nechápem daktorých. [...] Až teraz si ma všimli, mal som 13, 14, 15, 16, nikda nič, až teraz.“ (Dušan Majer)

Dušan se tedy aktivity nezúčastnil ne proto, že by byl nezodpovědný nebo nevychovaný, jak by se jeho chování v rámci stereotypního uvažování mohlo interpretovat, ale spíše protože sám nepochopil, z jakého důvodu by měl věnovat pozornost programu organizace, která si na něj do nedávna vůbec nevzpomněla.

Dalšími významnými aktéry ve vztahu k pěstounské péči jsou obecní úřad a škola. Nejsou to instituce, které by se přímo podílely na kontrole pěstounů, mají ale povinnost nahlásit sociálním pracovním případné podezření na zanedbání péče.

Jak jsem se však dozvěděla od sociálních pracovníků (ÚPSVaR i *Klíče*), největší slabinou celého systému je právě spolupráce jednotlivých institucí, kdy škola často disponuje potřebnými informacemi, ale nepředává je dál, protože se obává o ekonomické zabezpečení v případě, že by jí ubylo více žáků.²⁶

„Na tejto škole nepôsobí žiadny špeciálny pedagóg, a keďže slovenské školstvo [...] je postavené tak, že každá škola dostáva peniaze na počet žiakov [...], tak oni nechcú sa vzdať žiadneho žiaka. Je tam kopec žiakov, ktorých sme my navrhovali, aby šli do špeciálnej základnej školy, ale škola bude robiť všetko preto, aby [zostali]. A tým pádom vlastne aj nám podáva informácie tak, že skresľujú. My to vidíme, my to vieme, nierzak my dvakrát prideme do školy a oni sa prerieknu, [...] takže keď si dám po čase potom kontrolnú otázku na to dieťa, a pozriem sa do svojich záznamov, tak oni mi povedia zase niečo iné...“ (Marek Klier)

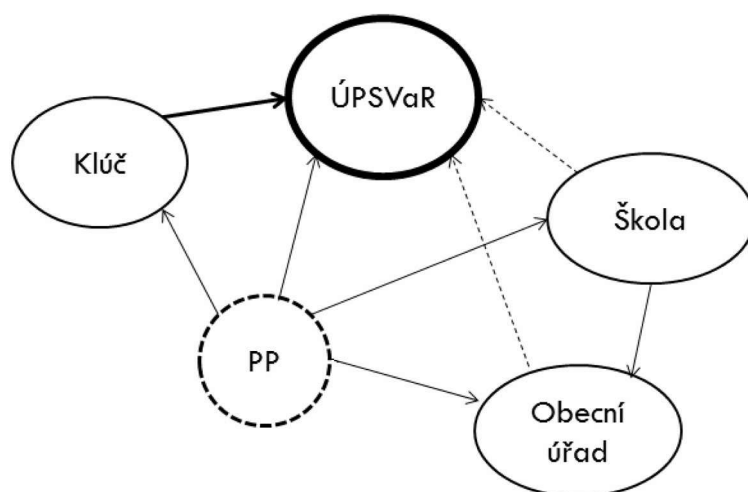
Takto problém interpretují sociální pracovníci. Zástupkyně ředitelky se v této věci vyjádřila tak, že oni jako škola nemají právo do rodin nikterak zasahovat. Pokud jim však nějaké dítě ohlásí problém v rodině, musejí to oznámit na ÚPSVaR, který věc prověřuje. Na druhou stranu jsem se od paní ředitelky dozvěděla, že se nastalé problémy snaží nejprve vyřešit v rámci rodiny a až ve chvíli, kdy tento způsob řešení selže, obrací se na sociální pracovníce. Škola se také snaží začlenit většinu žáků se speciálními výchovně-vzdělávacími potřebami do běžných tříd. V celé škole je takovýchto žáků 29 z celkového počtu 174 dětí.²⁷ Učí se podle individuálního plánu a k dispozici jsou jim pedagogičtí asistenti. Ti

²⁶ Vzhledem k reálným obavám o ekonomické zabezpečení školy ale nelze jednoznačně obvinít školu ze sledování „byznysu“. V roce 2012 se zde vzdělávalo 174 žáků v 9 třídách, pracovalo zde 26 zaměstnanců (z toho 17 pedagogů a asistentů). Už teď se škola potýká se závažnými finančními problémy, které se s každým odchodem žákem prohlubují, a hrozí tak propouštění zaměstnanců. Domnívám se tedy, že jde spíše o udržení pracovních míst a instituce jako takové, než o cíl za každou cenu vydělávat.

²⁷ Tyto údaje pocházejí ze statistik místní školy ze školního roku 2012.

jsou ale na škole pouze tři. To má vliv i na úroveň školy. V celkovém porovnání v rámci celostátního testování ze slovenského jazyka a matematiky se místní škola umístila 20 % pod průměrem. Paní ředitelka zmínila i fakt, že jednička na zdejší škole se nerovná jedničce na škole jinde v okolí, ale oni jako pedagogové musejí dát žákovi zažít úspěch, jinak by nebyl motivován k učení.

Obecní úřad, který je zároveň i provozovatelem školy, se dokonce od problematiky pěstounské péče rozhodl úplně distancovat, přestože ze strany sociálních pracovníků byla tendence zapojit ho do kontrolování pěstounských rodin. Starosta obce se však vyjádřil v tom smyslu, že kdyby se příliš zabíral problémy jednotlivých rodin, mohlo by se mu také stát, že už ho příští volební období nikdo nezvolí. Pěstounská péče se tedy ukazuje zároveň jako politikum. Vzhledem k tomu, že v obci je většina dospělých jedinců spojena s pěstounskou péčí, byl by starosta ohrožen ve své pozici ve chvíli, kdy by se proti nim postavil a začal je kontrolovat. Síť zmiňovaných institucí je zobrazena v následujícím grafu.

Graf č. 3: Nejpodstatnější instituce spojené s realizací pěstounské péče v obci a jejich vzájemné propojení

Jako nejpodstatnější a v kontextu pěstounské péče nejmocnější institucí se ve vyobrazené síti jeví ÚPSVaR. Směřují k němu informace od všech ostatních institucí, které mají povinnost ho uvědomit o případných problémech v pěstounských rodinách. Na základě těchto informací mají sociální pracovníci možnost děti z rodiny odebrat. Ve chvíli, kdy tak ÚPSVaR učiní, nezpůsobí tím újmu pouze pěstounům, kteří tak budou ochuzeni o přídavky na děti a pěstounskou odměnu, ale také škole. V případě, že by z ní odešlo větší množ-

ství dětí, hrozilo by jí, že bude muset být zavřena. V rámci institucionální sítě tedy může docházet k zatajování některých informací, a to z důvodu ekonomického (škola, pěstouni) i politického (obecní úřad). V tomto kontextu by bylo zajímavé také hlouběji prozkoumat otázku odlišných pohledů na výchovu. Je totiž možné, že velká míra neporozumění mezi pěstouny a pracovníky zmínovaných institucí vyplývá právě z různých představ o tom, jak by děti měly být vychovávány a na jaké hodnoty by při tom měl být kladen důraz. Přes všechny problémy, které jsou pěstounské péči v obci z různých stran vytýkány, bych ráda na závěr připomněla statistiku uvedenou v tabulce č. 2. Ta ukazuje, že pěstouni dokázali vychovat již přes desítku mladých lidí, kteří se celkem obstojně dokázali uchytit v dnešním světě.

Závěr: Invence a nápodoba jako hnací síla společnosti

Zásadní otázkou, kterou si společenské vědy kladou, je, jakým způsobem ve společnosti dochází k sociální změně. Zajímavým způsobem se k této otázce staví Gabriel Tarde, který hledá příčinu společenského pokroku v invencích a jejich následné reprodukci. Za invenci můžeme považovat jakýkoliv vynález, praxi, představu, proces, slovo atd., které má svého individuálního nebo kolektivního vynálezce. Je to entita, která je vynálezcem vytvořena proto, aby mu pomohla překonat nějakou obtíž (Latour, Lépinay, 2009: 35). Když se člověk potřeboval vyjádřit, vymyslel slovo, které opisuje předmět, o kterém mluví, pokud potřeboval pozřít potravu a nezašpinit se při tom, vymyslel lžící, která mu umožnila pociťovanou obtíž překonat. Ovšem změna je zakotvena až v druhé fázi – imitaci. Pouze inovace, která je schopná zajistit svou reprodukci a přenos na další entity, zůstane zachována (Tarde, 2000: 8-9). K něčemu podobnému dochází i ve zkoumané obci v případě pěstounské péče. Tuto praxi můžeme vnímat jako invenci, která je následně reprodukována mezi velkým množstvím obyvatel. Tím naplňuje definici sociálního faktu. Potíž je ale v tom, jak je sociální fakt vymezen a co od takového vymezení očekáváme.

Bruno Latour (2005) upozorňuje, že v zásadě lze rozvíjet dva druhy sociologie, které vnímají sociální fakt odlišným způsobem – sociologii sociálního a sociologii asociací. Sociologie sociálního úzce souvisí s metodologickými postupy E. Durkheima vymezenými v Pravidlech sociologické metody (1926), kterými se sociologie inspiruje až do současnosti. Durkheim navrhuje zkoumat sociální fakta, která definuje jako jevy, jež mají nadindividuální povahu a působí na jedince utlačivou silou (Durkheim, 1926: 37). Sociolog by podle Durkheima měl mít na zřeteli během vytváření předmětu svého bádání tato následující pravidla. Ve svém bádání by měl využívat pouze pojmy, které jsou dostatečně vědecké, a vzdát se všech pojmů, které byly vytvořeny mimo vědu a pro nevědecké potřeby

(Durkheim, 1926: 64). Jako předmět svého bádání by měl zvolit skupinu jevů, předem definovanou určitými vnějšími znaky, které jsou si navzájem podobné (Durkheim, 1926: 67). A zejména by zkoumané jevy měly být zobrazovány z té strany, kde se oddělily od individuálních projevů, tedy vnější znaky, z nichž sociolog definuje své bádání, a zároveň musí být pokud možno objektivní a měřitelné (Durkheim, 1926: 75-78). Tyto požadavky však v sobě podle Latoura obsahují závažné problémy. Když vytváříme vědecké pojmy, musíme si uvědomit, že většina z nich v realitě sama o sobě neexistuje. Představme si výrazy jako sociální kontext, status, třída nebo sociální řád – jsou to pojmy, které nejsou reálné, jsou to jen abstraktní pomůcky, které si sociální vědci vymysleli, aby jimi popsali svět lidí. Durkheim ale sociology nabádá k tomu, aby podobné pojmy vnímali jako reálnější, než ty, které používají lidé samotní. Tvrdí, že pokud vědec umožní převážít ve svém bádání pojmům, které využívají sami aktéři, znamená to umožnit nadvládu nižším duševním schopnostem nad vyššími. Taková věda bude podle něj jen řečnickým slovíčkařením (Durkheim, 1926: 65). Sociolog je podle něj člověk, který disponuje lepšími schopnostmi pochopit svět lidí než oni samotní, a má tedy povinnost jim tento jejich svět vysvětlovat. Úkolem vědce by naopak mělo být rozkrývání vztahů, které se za podobnými pojmy skrývají. Prostor k vysvětlení a popisu reality by měl dostat aktér samotný. Problematické může být i zaměření na předem definované sobě podobné jevy. Pokud se výzkumník ve svém bádání zaměří na úzkou skupinu jevů, které jsou si navzájem velmi podobné, může si tak uzavřít cestu k okolním jevům, které jsou s předmětem jeho zájmu propojeny vzájemnými vztahy. Může se mu tak stát, že bude sledovat pouze zlomek reality, vytržený z kontextu, nic nevypovídající o skutečném světě. Nejzávažnějším problémem je však požadavek na objektivitu a měřitelnost sociálních jevů. Durkheim se tímto způsobem snažil sociologickou metodu postavit na úroveň přírodních věd, ale ve skutečnosti se mu podařilo pouze zastřít něco z jedinečnosti sociálních vztahů. V realitě sociálních vztahů totiž existují zejména jevy, které požadavku objektivnosti a měřitelnosti nevyhovují (jsou to například láska, přátelství, svoboda, atd.) a přitom hrají v životě lidí zásadní význam. Na úrovni sociálních jevů dokonce ani neexistují „objektivní“ měřidla, pomocí kterých by bylo možné tyto jevy měřit. Největší potíž takového postupu však tkví v tom, že se zde ztrácí možnost zjišťovat, jak se určitý nový jev prosazuje v aktuálních sociálních vztazích, a mizí tak vztahová dimenze sociálního jevu (faktu) (srov. Durkheim, 1926: 63-77).

Alternativou je podle Latoura sociologie asociací, která vychází z myšlení Gabriela Tarda. Ten ve své teorii prosazoval spíše individualistický přístup ke společnosti a vnímal sociální realitu jako systém vazeb, do kterých mohou být kromě sociálních aktérů zahrnuti také aktéři materiální. Už Tarde ve svých knihách argumentoval tím, že „společnost“ a „sociálně“ je univerzální forma spojení, spíše než nějaký druh látky (Marrero-Guillamón, 2013), nebylo pro něj „sociálně

nějakou specifickou doménou reality, vnímal jej spíše jako princip vazeb; neexistoval pro něj jediný důvod k oddělování ‚sociální‘ od ostatních vztahů například s biologickými organismy nebo dokonce s atomy; a k tomu, aby se sociologie stala sociální vědou, a nebylo ani nutné oddělení od filozofie nebo dokonce metafyziky, protože sociologie byla podle něj ve výsledku jistým druhem inter-psychologie...“ (Latour, 2005: 13; překlad autorka). V rámci tohoto přístupu by badatel měl klást velký důraz na aktéra samotného, neomezovat ho v jeho roli informátora a podporovat ho ve schopnostech vytvářet vlastní teorie o tom, z čeho je společnost utvářena. Následovat jeho inovace a učit se od něj, z čeho je pod jeho rukama vytvářena kolektivita, jaké metody vypracoval k tomu, aby držela pohromadě, a které příčiny nejlépe definují nová spojení, jež byl nucen vybudovat (Latour, 2005: 9-12).

Na první pohled by se mohlo zdát, že sociální život je složen z náhodných, vzájemně nesouvisajících a různorodých prvků, které si navzájem nejsou podobné. Stejný pocit můžeme mít i pokud se podíváme na hvězdné nebe nebo do přírodní říše. Už v dávných dobách však přišli astrologové s tím, že jednotlivá vesmírná tělesa jsou si navzájem podobná, stejně tak jako biologové začali hledat podobnosti mezi jednotlivými druhy organismů. Tak vznikl nápad vysvětlovat hvězdné nebe nebo přírodní říši prostřednictvím malého počtu logicky zřetězených pojmů pod jménem astrologie a biologie (Tarde, 2000: 7). I přes výrazné rozdílnosti byly tyto vědy schopné najít určité podobnosti jednotlivin, i přes jejich rozmanitost našly prvky, které se v nich opakovaly. Tarde říká, že je třeba si uvědomit, že neexistuje vědecká disciplína, která by se zabývala individualitami, vždy má v zorném poli rysy, které jsou pro určité entity společné, rysy, které se mezi jednotlivci opakují, nebo alespoň umožňují nápodobu. Povinností vědce ale není pouze asimilovat, nýbrž také diferencovat, ale pouze v takovém rozsahu, kdy objekt diferenciací nabývá určitého množství kopií a je schopný neomezené reprodukce (Tarde, 2000: 8). Podobným směrem by se měla ubírat i sociologie při svém zaměření na sociální fakta. Sociálním faktem je pro Tarde entita, která je napodobitelná a je interpsychická (nebo intersubjektivní). Vědce by pak mělo zajímat, jakým způsobem je taková entita vynalezena a jak je rozšiřována, tedy jak dochází ke zprostředkování mezi jednotlivými interpsychickými jednotkami (Tarde, 2000: 18-24). Jedná se zejména o zachycení vzniku invencí a zákonů jejich další nápodoby, což jsou podle Tarde mechanismy, díky kterým se jedinci i celá společnost posouvá ve svém vývoji dále a které tak napomáhají společenskému pokroku (Tarde, 1903: 148).

Tímto způsobem můžeme přemýšlet i o pěstounské péči v kontextu zkoumané obce. Ve chvíli, kdy by se zde vyskytovala jedna rodina vychovávající děti v pěstounské péči, jednalo by se sice o zajímavost, nicméně nebylo by nutné tomuto fenoménu přikládat větší důležitost. Teprve rozšíření této praxe mezi velký počet

rodin v obci z ní podle Tarda činí sociální fakt, který by měl být z pozice sociálních věd vysvětlen.

V situaci, kdy se Marián a Anna Mackovi rozhodovali pro pěstounskou péči, došlo k vynalezení invence, jak ji definuje Tarde. Ta podle něj, jak jsem již zmínila výše, vzniká ve chvíli, kdy se jedinec setká s obtíží, přes kterou se touží dostat (Latour, Lépinay, 2009: 35). Za takovou obtíž můžeme například považovat nenadálou situaci, kdy jedinci není umožněno, aby si našel důstojnou práci (s tím se samozřejmě pojí další nepříjemnosti jako je nedostatek finančních prostředků, nepříjemný pocit závislosti na sociálních dávkách atd.). První invencí, kterou Mackovi vynalezli a prostřednictvím které se snažili dostat přes nastalou obtíž, bylo otevření obchodu. Aby mohla invence vzniknout, musí její vynálezce přijít na myšlenku, která vykročí z dříve ustavených linií nápodoby, a uvede tak v život nový způsob praxe. Ten se buď osvědčí a stane se napodobovaným, nebo se neosvědčí a zanikne. I Tarde podotýká, že ne každá invence se vždy setká s úspěchem. *„Naším problémem je pochopit, proč, když máme sto různých inovací, které vznikly v ten samý čas – inovace ve formě slov, mytologických představ, industriálních procesů atd. – se deset z nich mezi lidí rozšíří, zatímco devadesát jich upadne v zapomnění.“* (Tarde, 1903: 140). Otevření obchodu se ukázalo jako nevhodný prostředek při překonávání obtíže. Mackovi se dostali do finančních problémů kvůli tomu, že jejich zákazníci často nakupovali na dluh, v obci se dostali pod tlak různých pomluv a závisti a zároveň se dostali do konfliktu se svým náboženským přesvědčením (viz kapitola 2). Byli tedy nuceni reagovat na obtíž novým způsobem. Shodou náhod se dostali k nabídce stát se pěstouny, a přišli tak s novou invencí, která v kontextu obce uspěla a stala se hojně napodobovanou praxí.

Silou, která vznik a šíření invencí umožňuje, jsou přesvědčení a touhy. *„Věci, které jsou vynalezené, a věci, které jsou imitované, jsou vždy myšlenkami nebo volbami, úsudky nebo úmysly, které ztělesňují určitý počet tužeb a přesvědčení.“* (Tarde, 1903: 145). Společnost je organizována ve vztahu ke shodě nebo k opozici jednotlivých přesvědčení, která se posilují nebo omezují navzájem. Přesvědčení (např. náboženské, morální, právní a politické, ale i lingvistické) jsou tvárnou silou společnosti, naopak funkční silou jsou touhy (např. ekonomické nebo estetické) (Tarde, 1903: 146). Důležité je však upozornit, že tyto síly jsou vzájemně vyvážené, doplňují se a ani jedna z nich by neměla být výrazně upřednostňována před druhou. Vrátime-li se k příkladu se lžící, můžeme si všimnout, že její invence byla umožněna právě na základě vzájemného vyvážení přesvědčení a tužeb. Touha po uspokojení hladu se spojila s přesvědčením o určité etiketě a vznikl nástroj, který do sebe zahrnul oba dva požadavky. Ve chvíli, kdy by výrazně převládala touha po uspokojení hladu, nevznikla by pro tuto invenci příležitost, neboť by si jedinec našel snazší způsob, jak do sebe dostat potravu – a použil by k tomu například ruku. Zásadní součástí šíření invencí je také réto-

rická moc, je to otázka přesvědčování, sylogismu a následného přesvědčení – tedy rétorického docílení moci. Ta zasahuje do schopnosti jednotlivců samých hodnotit a kalkulovat (Latour, Lépinay, 2009: 40). Nicméně způsob kalkulování, o kterém je zde řeč, není založen na redukcionistické akumulaci, která se za každou cenu snaží být objektivní, ale je spíše založen na intersubjektivitě, která bere v potaz hodnotové soudy, jež jsou samozřejmě pro každého jedince individuální (Latour, Lépinay, 2009: 8). Zároveň se mohou tyto subjektivní hodnotové soudy překrývat s hodnotovými soudy jiných lidí a akumulovat tak touhy a přesvědčení, na jejichž základě dochází ke vzniku invence a její následné imitace.

Podle Tarda existují tři stádia šíření nových fenoménů – opakování, opozice a adaptace. Nejprve dochází k opakování první rozdílnosti, poté je vytvářen odpor, který se staví proti opakované invenci, a nakonec dochází k adaptaci, kdy je invence přijata (Latour, Lépinay, 2009: 34). Ve chvíli, kdy je vytvořena nová invence a je opakována prvními jedinci, mohou další jedinci pochybovat o její účinnosti, být nedůvěřiví, může jim připadat, že starý způsob (nástroj, postup, slovo atd.) byl dostačující. Pro úspěšnost a rozšíření invence je důležité, aby byl tento první odpor překonán a co největší množství jedinců začalo invenci používat. Ve chvíli, kdy je považována za běžnou, můžeme říci, že se adaptovala. Nás však především zajímá, jakým způsobem se tyto opakující rysy ustanovují a jak dochází k reprodukci určitého vzoru a jeho přenášení na další aktéry. Tarde zde mluví o dvou směrech, v rámci kterých je vytvářena lidská historie. Jsou to zvyk a móda. Existují epochy pevně zakořeněných tradic, ve kterých dominuje imitace předchozích modelů, tedy konvencionálně uznávané způsoby předávání invence. A pak existují epochy módy, kdy je řada odedávna uznávaných ideálů a pravidel nahrazena novými myšlenkami (Tosti, 1897: 495). Epocha zvyku tedy neposkytuje příliš možností ke změně již užívaných pravidel, nástrojů, způsobů, atd. Invence sice mohou vznikat, ale je velmi nepravděpodobné, že se rozšíří. Společnost totiž neposkytuje dostatečnou otevřenost pro jejich šíření. Zato epocha módy je velmi příhodná pro vznik nových invencí a zejména pro jejich šíření, protože se vyskytuje minimální počet bariér, které by jejich rozšiřování bránily. To se děje i v našem případě. Mária Tancošová se v obci stala druhou pěstounkou a zopakovala tak první rozdílnost vynalezenou Mariánem a Annou Mackovými. Poté se musela vypořádat s „opozicí“, kterou vyvíjeli ostatní nedůvěřiví obyvatelé obce. Tím, že začala pěstounskou péči propagovat jako oboustranně výhodnou záležitost, jak pro sebe samotnou, tak i pro děti, podařilo se jí odpor zlomit. Svou roli v tom hraje i již zmiňovaná rétorika: Mária na principu podobném reklamě přiblížila ostatním ženám výhodnost svého jednání a ty následně pomocí kalkulace vyhodnotily, že tato praxe bude výhodná i pro ně. Invence se tak mohla spontánně šířit mezi rodiny, které pěstounské péči začaly důvěřovat. Následně se tato praxe stala tak častou, že se dostala do fáze zvyku, a obyvatelé obce tak adaptovali pěstounskou péči jako běžný způsob obživy (viz kapitola 4).

Důležité je také zmínit, jakým způsobem Tarde promýšlí akumulaci fenoménů. Je sice pravdou, že pokrok je umožněn za prvé vzrůstajícím počtem různých tužeb a za druhé vzrůstajícím počtem formulací stejné tužby, neboť více podobností umožňuje expanzi a rozšiřování produkce. Nicméně je třeba říci, že akumulace je jen jednou částí nezbytnou k rozvoji společnosti (Latour, Lépinay, 2009: 36-37). V případě, že by pokrok a sociální praxe obecně fungovaly pouze na principu akumulace, jednotlivé fenomény by neustále narůstaly, ale nemohly by změnit svou cestu. Mohlo by se tedy stát, že náš svět by byl zahlcený entitami a procesy, které nemají žádné opodstatnění a zakotvení v realitě. Pro akumulaci je tedy místo až ve chvíli, kdy se daná teorie osvědčí, tehdy se fenomén stane napodobovaným a šíří se mezi velký počet jedinců. Každá invence tak nutně reaguje na aktuální podmínky a neustále reflektuje své okolí. Může se tedy stát, že invence, která se adaptuje v určitém období, se v jiném období transformuje do odlišné podoby, která bude daleko lépe odpovídat požadavkům dané doby. Může se také stát, že bude nahrazena novou invencí nebo úplně zanikne. Je třeba neustále vynalézat další řešení s ohledem na další invence, které časem vznikají (Latour, Lépinay 2009: 39). Stejně je tomu i ve zkoumané obci. Ze strany sociálních pracovníků došlo k dočasnému pozastavení přijímání nových žádostí o pěstounskou péči a postupně také dochází ke zpřísnování podmínek pro nové pěstouny. A tak jsou rodiny, které děti ještě v péči nemají, nuceny reagovat na vzniklou situaci transformováním předchozích nebo vynalézáním nových strategií řešení své nepříznivé ekonomické situace. Například několik mladých rodin si v době mého odjezdu podalo žádost o práci v nedaleké továrně.²⁸

28 Je však nutno podotknout, že k této praxi se uchylují především rodiny, pro které je toto řešení finančně výhodné (viz poznámka č. 11). Jsou to takové rodiny, kde je žena na rodičovské dovolené a pobírá finanční příspěvek v mateřství (platí muze v tomto případě nesnižuje dávku, kterou rodina pobírá od státu). Nebo rodiny, ve kterých si rodiče jsou schopni zajistit pro své děti hlídání (např. ze strany prarodičů), a mohou tak pracovat oba.

Literatura

- ALBER, Erdmute. 2004. The real parents are the foster parents. Social parent-hood among the Baatombu in Nirthern Benin. Pp. 33-47 in Fiona Bowie (eds.). *Cross-Cultural Approaches to Adoption*. London, New York: Routledge.
- DURKHEIM, Émile. 1926. *Pravidla sociologické metody*. Praha: Orbis.
- LATOUR, Bruno. 2005. *Reassembling the Social*. An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford: Oxford University Press.
- LATOUR, B., LÉPINAY, V. A. 2009. *The Science of Passionate Interests. An Introduction to Gabriel Tarde's Economic Antropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- MARRERO-GUILLAMÓN, Isaac. 2013. Actor-Network Theory, Gabriel Tarde and the Study of Urban Social Movement: The Case of Can Ricart, Barcelona. *Qualitative Sociology* 36 (4): 403-421.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1994. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- PODOLINSKÁ, T., HRUSTIČ, T. 2010. *Boh medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou*. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- SILK, Joan B. 1987. Adoption and Fosterage in Human Societies: Adaption or Enigmas? *Cultural Antropology* 2 (1): 39-49.
- ŠANDEROVÁ, Petra. 2011. *Tělesnost jako významný faktor procesu adopce: kulturně antropologický problém*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- TARDE, Gabriel. 1903. *The Laws of Imitation*. New York: Henry Holt and Company.
- TARDE, Gabriel. 2000. *Social Laws: An outline of Sociology*. Kitchener: Batoche Books.
- TOSTI, Gustavo. 1897. The Sociological Theories of Gabriel Tarde. *Political Science Quaterly*, 12 (3): 490-511.
- ZÁKON č. 36/2005 Z. z., Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36> [cit. 6.12.2013]
- ZÁKON č. 305/2005 Z. z., Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-305> [cit. 6.12.2013]
- ZÁKON č. 561/2008 Z. z., Zákon o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov In: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-561> [cit. 6.12.2013]
- ZEZULOVÁ, Dagmar. 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.